

Key words: parliamentary elections, political parties, party space, Edinaia Rossia, protest potential, transformation of party system.

Юрій ОСТАПЕЦЬ, Маріан ТОКАР

Президентські вибори 2010 року в Закарпатській області: аналіз результатів та поствиборче розташування політичних сил

У статті проаналізовано перебіг, результати президентських виборів 2010 р. у Закарпатській області та поствиборче розташування політичних сил краю. Передвиборчі програми кандидатів охарактеризовано за чотирма критеріями: економіка, політика, соціальна сфера, міжнародні відносини. Окремо в статті виділені основні напрями агітаційної роботи штабів кандидатів в області. Заслужує на увагу характеристика основних груп впливу в області. Авторами виокремлені такі групи впливу: 1. Група впливу, очолювана В. Балогою; 2. Група «БЮТ», 3. Група С. Ракушняка, 4. Група впливу, об'єднана навколо Партії регіонів. Результати голосування в Закарпатті відрізнялися від результатів голосування в Західному регіоні України. В першому турі перемогу отримав В. Янукович, а в другому турі, порівняно з невеликим відривом, перемогла Ю. Тимошенко. За результатами виборів в області відбулися суттєві кадрові зміни та зміни у коаліційному форматі обласної ради.

Ключові слова: вибори, групи впливу, коаліція, передвиборча програма, агітаційна робота.

Президентські вибори в Україні завжди мали суттєвий вплив на політичні процеси як в країні загалом, так і в окремих її регіонах. Як показує політична практика результати президентських виборів відіграли значну роль у процесі розстановки політичних сил в Закарпатській області. Це зумовлено багатьма чинниками, головним з яких є залежність політичної еліти краю від представників національної політико-владної еліти.

Таким чином, автори статті ставлять за мету охарактеризувати перебіг, результати президентських виборів та поствиборче розташуван-

ня політичних сил в краї. Для досягнення мети авторами виокремлені такі дослідницькі завдання: охарактеризувати передвиборчі програми кандидатів, висвітлити організаційну та агітаційну роботу обласних штабів кандидатів у президенти, охарактеризувати перебіг виборчої кампанії, проаналізувати результати першого і другого туру виборів, зробити відповідні висновки про поствиборче розташування політичних сил в області.

Початок виборчої кампанії

Для участі у президентських виборах 2010 р. ЦВК України зареєструвала 18 кандидатів. З них М. Бродський, О. Мороз, П. Симоненко, В. Ющенко і В. Янукович балотувались на пост президента країни й у 2004 р. Вісім кандидатів були висуванцями політичних партій, а десять – самовисуванцями. Політичними партіями були висунуті Ю. Костенко (УНП), В. Литвин (Народна партія), О. Мороз (СПУ), П. Симоненко (виборчим блоком партій КПУ, ПП «Справедливість», ПП «Союз лівих сил», СДПУ (о)), Л. Супрун (НДП), Ю. Тимошенко (ВО «Батьківщина»), О. Тягнибок (ВО «Свобода»), В. Янукович (Партія регіонів). Уже в процесі виборчої кампанії Л. Тігіпка став лідером ПП «Сильна Україна», а А. Яценюка підтримала ГО «Фронт змін» (згодом стала партією). Таким чином, офіційно у виборах брали участь вісім політичних партій, які висунули своїх кандидатів. Інші ж політичні партії або мовчазно споглядали за перебігом подій, або заявляли про свою підтримку того чи іншого кандидата.

Експерти напередодні виборів фаворитами виборчої кампанії назвали В. Януковича, Ю. Тимошенко, В. Ющенка, С. Тігіпка, А. Яценюка. Мета участі інших кандидатів у президентських виборах була різною. По-перше, низка кандидатів брала участь у виборах для того, щоб «розкрутити» власні політичні бренди напередодні наступних місцевих і парламентських виборів (зокрема і фаворити виборчої кампанії). По-друге, деякі претенденти на найвищий пост в державі стали технічними фігурами, які співпрацювали зі своїми кандидатами-фаворитами. Роль технічних кандидатів також була різною: вони використовувалися фаворитами для забезпечення виборчих комісій «своїми» членами, критикували та очорнювали конкурентів своїх «господарів» тощо. Серед таких можна назвати М. Бродського, С. Ратушняка (хоча він і заявляв про свою самостійність), І. Богословську, В. Противсіх, О. Рябокonia, О. Пабата.

Чимале значення в агітації кандидатів мали їхні передвиборчі програми (див. додаток 1). Назви програм у багатьох кандидатів визначали головний лозунг (месидж) президентської кампанії. І. Богословська проголошувала – «Дорога правди. Робота. Порядок. Віра», М. Бродський – «Друзі, давайте жити дружно», А. Гриценко – «Присягаю народу України», Ю. Костенко – «Роби українське, купи українське, захищай українське, бо це твоє» (український економічний націоналізм), О. Пабат – «За нас!» (нагадує «шариковське» – «Щоб всі!»), О. Рябоконт – «Через побудову громадянського суспільства до процвітання України», П. Симоненко – «Хто винен?», Ю. Тимошенко – «Україна переможе. Україна – це ти», С. Тігіпко – «Україна: проект розвитку», В. Ющенко «Вільна, справедлива та сильна Україна», В. Янукович – «Україна – для людей», А. Яценюк – «Новий курс» [15].

Аналіз передвиборчих програм кандидатів дає змогу зробити висновки стосовно того, як вони бачать вирішення основних проблем суспільного розвитку.

Незважаючи на неефективність державного управлінського механізму, жоден з кандидатів на пост Президента не запропонував як поліпшити його ефективність.

Систему виборів до ВР України більшість кандидатів бачить пропорційною з відкритими партійними списками. Вибори до місцевих органів влади, на їхню думку, мають проходити за мажоритарною системою (В. Литвин, Ю. Тимошенко, С. Тігіпко, І. Богословська та інші). Деякі кандидати пропонували скоротити кількість членів ВР України до 300 депутатів (В. Литвин, О. Тягнибок).

Слід відзначити, що певні кандидати пропонували повернутися до президентсько-парламентської форми правління з домінуванням інституту президента (А. Гриценко, С. Тігіпко, О. Тягнибок та інші), а П. Симоненко висунув пропозицію ліквідувати пост президента загалом.

Головний акцент передвиборчих програм кандидатами зроблено на соціальні питання. Саме в цьому блоці найбільша кількість популістських лозунгів і обіцянок. Найбільш популістською в цьому аспекті стала програма І. Богословської.

Більшість кандидатів проголошувала українську мову єдиною державною мовою (Ю. Тимошенко, В. Ющенко, О. Тягнибок, Ю. Костенко), деякі – про надання російській мові статусу державної (В. Янукович, П. Симоненко).

Розійшлися погляди кандидатів щодо прерогатив зовнішньої політики. Яскраво вираженими є проросійський напрям (П. Симоненко, В. Янукович) та багатовекторний з європейською домінацією (Ю. Тимошенко, В. Ющенко).

Однозначною була думка кандидатів стосовно необхідності реформування системи освіти в Україні. Причому, дехто з них обіцяв повернення до 10-річної системи освіти (А. Гриценко, І. Богословська), відміну незалежного оцінювання знань (В. Янукович), принципів Болонського процесу.

Регіональна агітація кандидатів

Виборча кампанія на Закарпатті пройшла досить спокійно. Незначна електоральна вага Закарпаття (6 виборчих округів), структурованість та певна усталеність вибору закарпатців (голосування на президентських виборах 2004 р., парламентських 2006 та 2007 рр.) стали основними причинами того, що деякі кандидати за всю виборчу кампанію так і не спромоглися відвідати Закарпаття.

Побували в найзахіднішому регіоні В. Литвин, В. Ющенко, А. Гриценко, Ю. Костенко, П. Симоненко, А. Яценюк. Візити претендентів на найвищий пост у державі були невиразними, а відтак і рейтингу їм не додали. Перебування в Закарпатті В. Литвина і А. Яценюка завершилися резонансними (скандальними) подіями. В ході візиту В. Литвин прийняв рішення про виключення з Народної партії міського голови Ужгорода С. Ратушняка, а А. Яценюка під час виступу на одній із центральних площ міста закидали сирими яйцями.

Керівниками виборчих штабів кандидатів у Президенти в Закарпатській області були призначені: В. Ющенко – С. Аржевітін (народний депутат України, фракція «НУ-НС» у ВР України), В. Януковича – О. Левида (голова ЗОО Партії регіонів, підприємець), Ю. Тимошенко – О. Кеменяш (народний депутат України, фракція «БЮТ» у ВР України, підприємець), А. Гриценка – А. Варцаба (керівник ужгородського бізнес-інкубатора), С. Тігіпка – М. Попович (підприємець), В. Литвина – М. Сятиня (підприємець), С. Ратушняка – В. Химинець (підприємець), О. Тягнибока – О. Куцин (голова ЗОО ВО «Свобода»), А. Яценюка – Р. Бровді (голова ЗОО «Фронт змін», підприємець), О. Мороза – В. Граб (голова ЗОО СПУ), Ю. Костенко (голова ЗОО УНР І. Габор, викладач УжНУ). Штаби інших кандидатів так і не були розгорнуті впродовж виборчої кампанії.

5 грудня 2009 р. у м. Ужгород відбулася установча конференція Закарпатської обласної організації Української Народної Ради, котра створювалася з метою підтримки кандидата в Президенти України В. Ющенка. Обласну організацію очолив Михайло Басараб. Проте, непорозуміння в центральному органі в Києві не дало змоги виробити конкретну позицію на підтримку єдиного кандидата.

Порівняно з минулою передвиборчою кампанією, учасниками виборчого процесу було змінено акцент агітаційної роботи. Зокрема, діяльність партійних осередків і штабів стала менш помітною, а головні площі міст і містечок краю майже взагалі перестали використовуватися для масової агітації. Систематичних зустрічей з трудовими колективами області практично не було. Така кампанія у цьому аспекті була менш розмаїтою, ніж в попередні періоди. Основний акцент було зроблено на зовнішню рекламу – біл-борди з фотоілюстрацією лідера та ключовими фразами передвиборчої програми. Набагато менше було задіяно й листівкової пропаганди.

Акцент при проведенні агітаційної роботи, як правило, робився на загальнонаціональній проблематиці: якою має бути форма правління України, чи доцільним є впровадження двох державних мов, конституційна реформа, вихід з економічної кризи та інше. В той же час регіональні проблеми у виборчій агітації партій і виборчих блоків практично не обговорювались. Чималий резонанс в області мав «свинячий грип».

Необхідно констатувати, що жодна політична сила не змогла належним чином розрекламувати себе на обласному рівні. Загалом, якщо брати до уваги комплекс заходів, то у Закарпатській області найбільш потужну агітацію провели представники наступних політичних сил: БЮТ (Ю. Тимошенко), «Фронт змін» (А. Яценюк), ВО «Свобода» (О. Тягнибок), Партія регіонів (В. Янукович), ПП «Сильна Україна» (С. Тігіпко).

Вулична агітація та поширення листівок штабами партій та блоків, а також їхніх прихильників була зведена до мінімуму (агітаційні палатки були виставлені лише місцевими штабами В. Януковича, Ю. Тимошенко, В. Литвина, А. Яценюка). Натомість значно посилювалося використання засобів масової інформації в агітаційних цілях, зокрема через інформаційну мережу Internet, телевізійний простір, обласну пресу. Майже всі провідні політичні лідери мали відкритий і рівноправний доступ до самореклами на обласному телебаченні.

Мер Ужгорода наглядно використовував і «рухливу» агітацію. Значна кількість маршрутних автобусів у місті були обклеєні агітматеріалами, на кшталт «Закарпатці – за Сергія Ратушняка!». Перші білборди С. Ратушняка з'явилися в місті 19 грудня 2009 р.

Порівняно з попередніми виборчими кампаніями у Закарпатській області, вплив друкованих засобів масової інформації на свідомість громадян був значно меншим. Незважаючи на традиційну для передвиборчого періоду комерціалізацію засобів масової інформації, цього разу практично не було використано ресурсу «друкованого» спецпроєкту різних політичних сил, що спостерігалось у 2006 р. Виняток становлять газети А. Яценюка «Новий курс» та Інформаційний бюлетень прихильників Ю. Тимошенко «Люблю Ужгород».

Залишилася практика подання у пресу тим чи іншим штабом політичних матеріалів на правах реклами. Щоправда, масштаби її стали набагато більшими і розмаїтими. Причому, друковані засоби масової інформації на цей раз не нехтували матеріалами ідеологічних противників, а, як би не було парадоксально, поряд друкували агітаційні статті навіть непримиренних суперників (перед другим туром).

Основний пласт суспільно-політичної інформації зосереджувався на шпальтах випробуваних часом друкованих періодичних видань «Новини Закарпаття», «Ужгород», «Срібна Земля. Фест», «Р.І.О.», «Трибуна», «Закарпатська правда». Газета облради «Новини Закарпаття» видрукувала програми всіх кандидатів у Президенти України. Цей друкований орган виявився найбільш відкритим загалом для кандидатів на високу державну посаду.

Газета «Р.І.О.» основну частку політичної інформації подавала на користь власника цього видання – мера Ужгорода, кандидата у Президенти України С. Ратушняка. Неприховану антипатію щодо політики президента В. Ющенка загалом можна пояснити особистим (зокрема бізнесовим) конфліктом між С. Ратушняком та В. Балогою. Аналогічну політику проводила й газета «Трибуна». В той же час на шпальтах цих газет друкувалась політична реклама кандидатів на пост президента С. Тігіпка, В. Януковича, Ю. Тимошенко, А. Гриценка, В. Литвина.

Мукачівські газети «Паланок» і «Старий Замок», навпаки, намагалися подавати матеріали, які викривали політичну та бізнесову діяльність Ужгородського мера. Ці видання з позитивного боку висвітлювали діяльність В. Балого та його соратників.

Слід також відзначити, що на рівні Закарпатської області виборча кампанія не минула без використання брудних технологій та взаємних звинувачень. Найбільш це було пов'язано з протистоянням «Яценюк – Ратушняк» і «Балога – Ратушняк». Недарма Ужгородський мер на щорічному конкурсі-проекті «Найвпливовіші люди Закарпаття. ТОП-50» за 2009 р. посів четверту сходинку і був названий «Людиною-війною». До речі, на перше місце цього рейтингу потрапив одвічний супротивник С. Ратушняка В. Балога, котрого визнали кращим номінантом під назвою «Дракон, що затаївся» [10а]. Цей титул, на наш погляд, повністю відповідає позиції, яку зайняв экс-керівник Секретаріату Президента напередодні та під час виборів Президента України 2010 р. (принаймні, до другого туру).

Характеристика основних груп впливу

Як і на попередніх виборах на Закарпатті зберігся доволі виразний розподіл груп впливу на чотири умовні елітно-бізнесові групи, кожна з яких підтримувала свого кандидата.

1. Група впливу, економічною основою якої є фірма «Барва», а до недавня політичну базу становила ПП «Народний Союз Наша Україна». У 2008 р. у ПП НСНУ відбувся розкол, що призвів до появи нової політичної партії «Єдиний центр», яку очолив у Закарпатті заступник голови ОДА – Іван Балога, а на теренах України – його соратник Ігор Криль. Ця подія вплинула на перебудову в органах місцевої влади на всіх рівнях. А завдяки тому, що Віктор Балога був главою Секретаріату Президента України адміністративний вплив партії поширився і на загальнодержавні масштаби.

Відтак, до ПП «ЄЦ» автоматично перейшли всі медійні ресурси групи: телерадіокомпанія «М-студіо», газети «Паланок», «Старий Замок», частково «Новини Закарпаття». Лідери: В. Балога, І. Балога, В. Петьовка.

2. Група «БЮТ». Економічна основа – бізнес-структури Олександра Кеменяша та інше. Політична підтримка – ВО «Батьківщина», Блок Юлії Тимошенко. Медіа-ресурси – газета «Місцевий час», ситуативне використання таких ресурсів газет, як «Трибуна», «Р.І.О.». Лідери: О. Кеменяш, А. Сербайло, М. Бадида.

3. Група Сергія Ратушняка. Економічна основа – бізнес-структури С. Ратушняка та його соратників. Адміністративний ресурс – структури виконкому м. Ужгорода. Після ксенофобного скандалу її лідера з А. Яценюком втратила політичну підтримку Народної партії (НП) і

Блоку Литвина. Медіа-ресурси – газети «Р.І.О.», «Трибуна», частково «Ужгород». Після прийнятого рішення балотуватися в Президенти України утворено однойменний Блок Сергія Ратушняка. У міській раді м. Ужгорода у фракції Народній виокремилася група «Блок Сергія Ратушняка» (4 депутати).

4. Група впливу, об'єднана навколо обласного осередку Партії регіонів (О. Ледида, В. Феєр, С. Беляков та інші.). Економічна основа – бізнес-структури Олександра Ледиди та його однопартійців. Медіа-ресурси – «Закарпатська правда», ситуативна співпраця з різними ЗМІ.

Слід відзначити, що в процесі виборчої кампанії в Закарпатті почали формуватись ще дві елітні групи, хоча ще нечітко виокремлені в групи впливу, які підтримували С. Тігіпка та А. Яценюка. ГО «Фронт змін» А. Яценюка напередодні виборів зі слів її закарпатського лідера Роберта Бровді мала свої структурні одиниці у всіх містах і районах Закарпаття [23]. В ході виборчої кампанії Р. Бровді використовував для політичної реклами шпальти обласної газети «Срібна Земля. Фест». Щодо прихильників С. Тігіпка, то його партійна структура «розкручувалася» найостаннішою (очолив бізнесмен Михайло Попович) [23].

Тож, напередодні виборів суттєвих змін у позиціонуванні владно-бізнесової еліти краю не спостерігалось. За винятком розколу в НСНУ і створенні В. Балогою політичної партії «Єдиний центр» та появи нових впливових груп навколо підтримки С. Тігіпка та А. Яценюка. Також слід відзначити, що тривалий час Віктор Балого публічно не підтримував жодного кандидата і тільки напередодні голосування в першому турі заявив про підтримку В. Ющенко.

Аналіз результатів першого туру

У Закарпатській області утворено шість територіальних виборчих округів, які склалися з 776 виборчих дільниць (див. табл. 5).

Явка виборців у першому турі становила 56,8 % (539 279, що взяли участь у голосуванні з 949 054 виборців). У Закарпатській області явка виборців становила найнижчі показники по всій Україні. Тенденції найнижчої активності закарпатців у голосуванні підтверджувалися практично по всіх районах області. Якщо детальніше глянути на активність виборців по районах, то, порівнюючи з 2007 р., відсоток участі в голосуванні закарпатців дещо зріс. Якщо тоді найактивніше голосували у Воловецькому (65,1 %), Великоберезнянському (64,5 %), Ужгородському (64,2 %), Перечинському (60,8 %) районах та місті

Чоп (63,4 %), то 7 лютого 2010 р. цей показник був таким: Воловецький район – 71,3 %, Великоберезнянський – 69,4 %, Перечинський – 67,3 %, Ужгородський – 63,2 %. Натомість найменшою активністю відзначилися Тячівський район, де явка виборців сягнула всього 48 %, місто Берегове – 48,4 %, Рахівський район – 52,4 %, Хустський район – 53,4 %.

Таблиця 5

Територіальні виборчі округи закарпатської області

ТВО	Територіальні межі
№ 69 (м. Ужгород)	м. Ужгород, Ужгородський район, м. Чоп
№ 70 (м. Мукачево)	м. Мукачево, Мукачівський район
№ 71 (м. Свалява)	Свалявський, Воловецький, В. Березнянський, Перечинський та Міжгірський райони
№ 72 (м. Хуст)	Хустський, Іршавський райони
№ 73 (м. Тячів)	Тячівський та Рахівський райони
№ 74 (м. Берегове)	Берегівський та Виноградівський райони

Результати голосування в Закарпатті стали несподіваними як для краян зокрема, так і України загалом (див. табл. 6) [5; 6].

Таблиця 6

Результати голосування в Закарпатті в першому турі президентських виборів

№ з/п	П І Б	Результат, %	№	П І Б	Результат, %
1	Янукович В. Ф.	29, 65	10	Симоненко П. М.	1, 08
2	Тимошенко Ю. В.	26, 23	11	Тягнибок О. Я.	1, 02
3	Яценюк А. П.	10, 17	12	Противсїх В. В.	0, 31
4	Тігіпко С. Л.	10, 00	13	Костенко Ю. І.	0, 27
5	Ющенко В. А.	5, 93	14	Богословська І. Г.	0, 25
6	Литвин В. М.	3, 25	15	Супрун Л. П.	0, 17
7	Ратушняк С. М.	2, 61	16	Бродський М. Ю.	0, 11
8	Мороз О. О.	1, 58	17	Пабат О. В.	0, 08
9	Гриценко А. С.	1, 19	18	Рябоконт О. В.	0, 02

У таблиці 7 подано результати голосування за кандидатів на пост Президента України в межах територіальних виборчих округів.

Таблиця 7

Результати голосування за кандидатів на пост Президента України в межах територіальних виборчих округів, %

П І Б	№ 69	№ 70	№ 71	№ 72	№ 73	№ 74
Янукович В. Ф.	21,36	29,03	27,20	30,55	32,73	38,41
Тимошенко Ю. В.	30,18	24,71	29,61	21,69	29,41	20,84
Яценюк А. П.	8,35	11,68	9,40	13,05	7,25	11,73
Тігіпко С. Л.	15,03	12,46	7,87	9,89	7,89	6,70
Ющенко В. А.	3,74	5,38	5,65	6,80	8,48	5,33
Литвин В. М.	2,70	2,65	4,41	4,93	2,24	2,22
Мороз О. О.	0,78	1,15	2,63	1,52	1,22	2,21
Гриценко А. С.	2,34	1,14	0,97	1,04	0,56	1,07
Симоненко П. М.	1,21	1,36	1,27	0,80	0,95	0,94
Тягнибок О. Я.	1,32	1,03	1,00	1,08	0,97	0,63

За результатами першого туру голосування можна зробити такі висновки:

1. Закарпатська область – це одна із західних областей України, де переміг В. Янукович, набравши 29,65 % голосів виборців. В інших західних областях України він одержав значно меншу кількість голосів виборців: Тернопільська – 9,2 %, Волинська – 9,6 %, Івано-Франківська – 5,11 %, Львівська – 5,67 % [1]. Найбільшу кількість голосів виборців В. Янукович отримав у Берегівському, Тячівському, Хустському районах. Традиційно заробітчанські Хустський і Тячівський райони (з російською орієнтацією працевлаштування) віддали свої голоси за проросійського кандидата. Не останню роль в агітації за В. Януковича зіграло і московське православ'я. В 74 виборчому окрузі (Берегівський район), де проживають переважно угорці, В. Янукович отримав найбільшу кількість голосів виборців на Закарпатті – 54 %. Угорський електорат у Закарпатті відрізняється дисциплінованим голосуванням. При цьому, відбувається воно під впливом двох конкуру-

ючих політичних сил ПУУ (М. Ковач) та ДПУУ (І. Гайдош). На нинішніх виборах у першому турі перші вирішили не підтримувати жодного кандидата, а другі віддали свої голоси В. Януковичу, провівши при цьому хорошу агітаційну роботу. Проголосували за В. Януковича і представники інших національних меншин краю. Таким чином, страх перед українським націоналізмом і проросійська орієнтація В. Януковича – це два основні чинники, які спонукали населення краю віддавати свої голоси за нього [5; 6]. Крім цих чинників, можна вказати й такі: загальна політична апатія місцевого населення; сталий електорат регіоналів в області; розпорошеність голосів кандидатів «демократичного табору» та інші.

2. Ю. Тимошенко отримала 26,23 % голосів виборців, що на 3,42 % менше, ніж у лідера перегонів В. Януковича. Найбільшу кількість голосів виборців вона одержала в Ужгороді, Воловецькому, Свалявському, Великоберезнянському, Рахівському районах [1].

3. С. Тігіпко та А. Яценюк мали приблизно однаковий рейтинг у межах Закарпаття. Це свідчить про те, що закарпатці, як і українці загалом, також хочуть бачити у вітчизняному політикумі нову третю силу, оскільки в нинішніх політиках вони розчаровані.

4. Чинний президент України В. Ющенко зайняв на Закарпатті 5 позицію. Причини падіння його рейтингу є зрозумілими і не потребують зайвих коментарів.

5. Перший кандидат від Закарпаття на пост Президента України набрав у Закарпатті 2,61 % голосів виборців, що засвідчує про низький його електоральний рейтинг в області. Навіть в обласному центрі, мером якого він є, С. Ратушняк отримав 5,36 % голосів виборців. Його виборча кампанія ґрунтувалась: а) на впевненості про прихильність місцевого електорату; б) скандалі з А. Яценюком, з приводу його національності, який через засоби масової інформації отримав міжнародний резонанс; в) принциповому протистоянні з угрупованням В. Балогі. Бажаних результатів основні месиджі кампанії С. Ратушняка не принесли [12].

6. Президентські вибори показали, що націоналістична ідеологія не має абсолютно ніякої підтримки в області, оскільки Закарпаття – поліетнічний регіон. Саме тому націонал-патріотичні сили отримали незначну кількість голосів виборців: В. Ющенко – 5,93 % (але це рейтинг не правої ідеології, а скоріш його електоральний потенціал як інкумбента), О. Тягнибок – 1,02 %, Ю. Костенко – 0,27 %.

7. Не підтримують закарпатці і комуністичну ідеологію. Лідер комуністів П. Симоненко набрав 1,08 % голосів виборців. Слід зазначити, що від виборів до виборів КПУ одержує все меншу кількість голосів виборців.

8. Незважаючи на те, що на Закарпатті більшість виборців проживає в сільській місцевості, В. Литвин, який у своїх рекламних роликах звертався до жителів села, отримав на Закарпатті 3,25 % голосів.

9. Загалом вибори відбулися на Закарпатті без суттєвих порушень виборчого процесу. Ці вибори навіть називають найспокійнішими за всю історію незалежної України. Найбільш типовими були такі порушення: а) неточні списки виборців; б) підкуп виборців; в) значна кількість зіпсованих бюлетенів; г) дія адміністративного ресурсу [13].

10. Якщо уявити, що результати президентських виборів у першому турі – це результати виборів до Закарпатської обласної ради за партійними списками, то склад обласної ради був би таким: Партія регіонів – 32 депутатські мандати, БЮТ – 28, ПП «Сильна Україна» (С. Тігіпко) – 10, ПП «Фронт змін» (А. Яценюк) – 10, НСНУ (В. Ющенко) – 7, Народна партія (В. Литвин) – 3. Це порівняння, звичайно, є умовним, оскільки у виборах до обласної ради брали б участь угорські партії та багато інших. Але в такому разі кількість мандатів у головних фаворитів була б меншою. У 2006 р. до обласної ради були обрані такі політичні сили: ВБ «Наша Україна» – 30 депутатських мандатів, БЮТ – 25, Партія регіонів – 15, Блок Литвина – 7, ПУУ (КМКС) – 5, ДПУУ – 4, СПУ – 4. Таке порівняння показує, настільки суттєво змінились позиції політичних сил у Закарпатській області.

Хроніка регіональних подій між першим і другим турами

Напередодні другого туру виборів Президента України в Закарпатті сталася низка цікавих подій, які мали суттєвий вплив на подальший перебіг виборчої кампанії. Їх коротка хроніка виглядає так:

1. Віктор Балога заявив про підтримку у другому турі кандидата В. Януковича і за даними ЗМІ пообіцяв йому 250 тисяч голосів виборців.

2. Місцеві лідери вдалися до публічних заяв на підтримку того чи іншого кандидата.

3. На підтримку Віктора Януковича Віктором Балогою та ПП «Єдиний центр» задіяний адмінресурс області (наради з працівниками освіти, медицини, культури тощо). Однак, такі заходи реальних

результатів, як показала політична практика, не принесли, а скоріше, навпаки, зіграли проти В. Януковича, про що неодноразово говорили лідери закарпатських регіоналів [10].

4. Крайовий лідер «Фронту змін» Роберт Бровді заявив про паралельний підрахунок явки виборців на всіх 776 виборчих дільницях області [17]. Така акція зроблена з метою унеможливити фальсифікувати явку виборців краю. Якщо врахувати, що близько 20 % закарпатців на заробітках, то зробити це цілком можливо. Наприклад, на президентських виборах 1999 р. у першому турі 31 жовтня голосувало 61,33 % закарпатців, а в другому турі 14 листопада – 85,98 %, що на 24,65 % більше. Це своєю чергою становило понад 200 тисяч виборців.

5. Розкол інтелігенції з приводу підтримки того чи іншого кандидата. Наприклад, у газеті «Новини Закарпаття» інтелігенція краю підтримала В. Януковича [9], а в газеті «Трибуна» інша частина інтелігенції («май інтелігентніша», на думку деяких журналістів) – Ю. Тимошенко [8].

6. Напередодні другого туру В. Балоба розіслав значну кількість листів жителям області (за даними ЗМІ, 500 тисяч). У листі йшлося про брудні часи правління В. Медведчука, брутальні Мукачівські вибори, побиття студентів у м. Сваляві та арешт бандугруповання на ужгородському стадіоні «Авангард» у листопаді 2004 р. Закінчується лист фразою: «Кожен голос за Ю. Тимошенко – це голос за повернення В. Медведчука». Лист був відправлений з метою зменшити рейтинг Ю. Тимошенко. Але цього не сталося і В. Балоба був звинувачений у тому, що своїм листом тільки заподіяв шкоду іміджу В. Януковича [10].

Загалом же, виборча кампанія напередодні другого туру виборів Президента України в Закарпатській області проходила досить толерантно і спокійно.

Аналіз результатів другого туру

Якщо ж результати другого туру в Україні були загалом прогнозованими, то результат волевиявлення закарпатців спрогнозувати було неможливо. Відтак і результат виборів для всіх був знову несподіваним. У другому турі виборів у Закарпатській області перемогла Ю. Тимошенко, незважаючи на те, що в першому турі переміг В. Янукович (*див. табл. 8*) [7; 10; 14].

За даними ЦВК, у виборах взяли участь 541 245 громадян, що становило 56,37 % від загальної кількості закарпатських виборців. ПП

«Фронт змін» проводила паралельний підрахунок явки виборців і їхні дані збіглися з даними окружних виборчих комісій. В акції «Чесний вибір» було задіяно 776 активістів на всіх, без винятку, дільницях області. Закарпатська область найпершою у другому турі повідомила результати виборів.

Таблиця 8

Результати голосування в Закарпатті у першому турі президентських виборів у межах виборчих округів, %

П І Б	№ 69	№ 70	№ 71	№ 72	№ 73	№ 74	Закарпатська область
Тимошенко Ю. В.	58,87	43,46	59,23	50,17	53,48	51,46	51,8
Янукович В. Ф.	33,49	48,31	34,98	42,82	41,04	41,78	41,6

Підняти явку виборців обіцяла партія «ЄЦ», але у період між 17 січня – 7 лютого 2010 р. багато закарпатців виїхало на заробітки. І вийшло так, що мобілізація одних виборців не змогла компенсувати від'їзд інших. А згадана акція «Чесний вибір» очевидно завадила застосуванню масових фальсифікацій.

Сутність же електорального вибору в другому турі більшість місцевих політиків охарактеризували так: «закарпатців змусили голосувати не за, а проти того чи іншого кандидата» (Р. Бровді, ГО «Фронт змін») [17]; «це були вибори не за, а проти В. Януковича і Ю. Тимошенко» (В. Феєр, Партія регіонів) [10].

Уже після проголошення ЦВК В. Януковича переможцем виборів про підсумки президентської кампанії 15 лютого 2010 р. в Ужгородському прес-клубі говорив лідер місцевих «регіоналів» Олександр Ледида. Він, зокрема, зазначив, що «Центральний апарат партії та особисто наш лідер високо оцінили команду, яка працювала на Закарпатті. У нашій області отримано найбільш позитивний результат у Центрально-Західній Україні – за Януковича проголосувало понад 41 % виборців» [11а].

Рівень абсентеїзму

Якщо порівнювати із попередніми виборами, то активність голосування закарпатців завжди була на порядок нижчою ніж в середньому в державі. Серед основних причин низької явки в 2010 р. слід назвати:

1. Трудова міграція. Значна кількість українських громадян, особливо з гірських районів, перебували на заробітках. Питання їх по-

вернення або обліку з метою реєстрації в зарубіжжі вже традиційно залишилося не вирішеним. Як свідчать соціологи, понад 15 % працездатного населення краю тоді перебувало за межами країни (переважно на заробітках).

2. Високий рівень абсентеїзму зумовлений також і розчаруванням жителів Закарпатської області в результатах президентських виборів 2004 та парламентських виборах 2006 і 2007 рр. Це і підсумовує тенденції останніх років суспільно-політичного життя регіону, що вказує на поступове зменшення інтересу громадян до передвиборчих перипетій. Рівень абсентеїзму цього разу фактично становив близько 43 %. Причиною цього стало, насамперед, невирішення основних обіцянок провладних сил, що стосувалися покращання загального рівня життя громадян після «помаранчевих» подій. Проте рівень недовіри до владних політичних сил аж ніяк не свідчив про більшу довіру до опозиційних сил. Відтак, чи не вперше за роки незалежності України передбачалися низький рівень участі місцевого населення в майбутніх виборчих перегонах, загальна політична апатія, високий ступінь недовіри до політиків, котрі вже давно (за політичними мірками) обіймали ті чи інші посади у владному олімпі. Ці передбачення здебільше збулися.

3. Участь у виборах не брали й представники неорелігійних напрямів, які традиційно і принципово байдуже ставляться до подібних процесів.

4. Діяльність Віктора Балогі і ПП «Єдиний центр» на зниження явки виборців (неоднозначність підтримки в першому і другому турах).

Резонансні заяви місцевих політиків та експертів

Р. Бровді (лідер ГО «Фронт змін» на Закарпатті, голова обласного штабу кандидата на пост Президента України А. Яценюка): «З огляду на те, що ГО «ФЗ» є новою політичною силою, ми нічого не втрачаємо за результатами виборів, а тільки набуваємо. В майбутньому ми націлені на досягнення високих результатів» [16].

О. Ледида (керівник ЗОО ПР): «Після першого туру виборів ніхто не зможе дорікнути В. Януковичу, що він є лідером лише Південно-Східної України»; «Ратушняку не дають спокою лаври Жириновського, але подібна «клоунада» закарпатцям не сподобається» [11].

С. Мошак: (член парламентської фракції Партії регіонів, закріплений за Закарпатською областю): «Представники ПП «ЄЦ» об'їздили всю область, закликаючи не йти на вибори. Провокації, які чинила

ця політична сила, знищили будь-які спільні інтереси між ПР і ЄЦ» [20]; «Після виборів та перемоги В. Януковича ЄЦ із усім негативом, що його супроводжував, піде у небуття» [21].

В. Петьовка: «Так склалося, що кожен голос за Тимошенко — це голос на підтримку за повернення В. Медведчука та його команди на Закарпаття. Я не бажаю такої перспективи для краю» [3].

С. Ратушняк (міський голова м. Ужгорода, кандидат на пост Президента України): «Штаби БЮТ лояльні до Балогі. Керівництво БЮТ лояльне до Балогі» [19]; «Янукович пообіцяв віддати губернаторство підставній особі від Балогі. Цим клоуном буде О. Ледида» [19]; «Голосуючи за Януковича в Закарпатській області, ви обираєте бандформування братів Балог на подальше панування в краї. Ставлячи хрестик напроти прізвища Янукович — ми ставимо ХРЕСТ на собі і на державі» [18].

А. Сербайло (заступник голови обласного штабу кандидата у президенти Ю. Тимошенко): «У першому турі ми виконали програму мінімум. Суттєвих порушень, які б мали вплив на результати голосування, не виявлено» [1].

П. Федака (фракція БЮТ Ужгородської міської ради): «Складається враження, що чиниться щось незрозуміле в керівництві Закарпатського БЮТ, яке просто зливає свою політичну силу...» [13].

С. Федака (історик): «Балогі пообіцяв Януковичу в другому турі 250 тис. голосів виборців» [2].

Поствиборча політична практика та перспективи нової влади

1. Виборча кампанія викрила низку проблем у регіональних партійних організаціях краю. По-перше, впродовж усієї виборчої кампанії П. Федака, який виключений з ВО «Батьківщина» за порушення фракційної дисципліни при голосуванні в міській раді Ужгорода, говорив про недоліки в організації виборчої кампанії БЮТ. Він звинувачував колишніх однопартійців у тому, що ті не проводять належним чином виборчу кампанію Ю. Тимошенко, а переймаються лише власним іміджем. Між першим і другим туром голосування він став одним із ініціаторів створення громадського руху на підтримку єдиного кандидата від демократичних сил Ю. Тимошенко. До руху ввійшли «Просвіта», Конгрес української інтелігенції, НРУ, кияни-закарпатці та мер Ужгорода С. Ратушняк [4]. Саме завдяки цій організації, за словами його очільника, Ю. Тимошенко вдалося отримати перемогу

в Закарпатській області. В реаліях все далеко не так, оскільки ці організації активної роботи на теренах краю не проводять. Звинувачення обласного і міського керівництва БЮТ – це звичайна боротьба за лідерство в партії.

2. Виокремилося багато центрів впливу і в обласній організації Партії регіонів, про що свідчать заяви регіональних лідерів цієї партії. Але розбіжності вони трактують як демократизм у роботі їхньої організації. Зокрема, група із 48 партійців звинуватила крайового лідера «регіоналів» Олександра Ледиду у бездіяльності під час виборчої кампанії, звернувшись із відповідною публічною заявою до Віктора Януковича [7a]. Щоправда, згодом було заявлено одним із імовірних ініціаторів заяви Юрієм Беляковим про відсутність будь-яких непорозумінь у партії і готовність до серйозних справ на благо громадян краю.

3. В Ужгороді відбулася обласна конференція ЗОО ПП «Сильна Україна» (13 лютого 2010 р.). Лідером регіональної організації обрано підприємця Михайла Поповича. Відразу в області було зареєстровано 18 осередків партії – у 13 районах та 5 містах обласного значення. За словами М. Поповича, на Закарпатті відчувається великий інтерес громадськості до партії «Сильна Україна» й багато краян подали заяви про вступ до неї.

4. 23 лютого 2010 р. БЮТ виграв справу у Львівському апеляційному адміністративному суді про відкликання 14 депутатів Закарпатської обласної ради, які на виборах 2006 р. пройшли до обласної ради за списками БЮТ і покинувши фракцію, приєдналися до широкої коаліції. Депутатів відкликано, згідно з рішенням міжпартійного з'їзду БЮТ від 30 червня 2008 р.

5. Традиційним став розкол місцевої інтелігенції у політичному питанні. Вибори вкотре показали не стільки відсутність єдиної думки місцевих інтелігентів, скільки факт маніпулювання їхньою думкою, а відтак через них – волевиявленням крайового електорату.

6. Чи не вперше за роки незалежності України в Закарпатті адмінресурс не був задіяний повністю під час виборчих перегонів. Принаймні той тиск, який чинили в державних установах, медичних та освітніх закладах краю не виправдався, згідно з результатами голосування. Використання адмінресурсу в Закарпатській області стало відчутним напередодні другого туру голосування. Зокрема, це стосується підтримки кандидата в президенти Віктора Януковича. Крім

того, що його підтримали прихильники Партії регіонів (що є логічним), значну підтримку отримано з боку партії «Єдиний центр», а також угорської та румунської національних меншин. Щоправда, як це не парадоксально, у першому турі за абсолютного «мовчання» Віктора Балоги та його команди В. Янукович набрав більше голосів виборців.

7. І хоча Закарпаття стало єдиною областю Західної України, де В. Янукович набрав понад 40 відсотків голосів виборців, усе ж загалом і тут він став «президентом меншості». Щодо загальної перемоги Юлії Тимошенко на Закарпатті, то навіть сам Олександр Ледида пояснив її переважанню в області «помаранчевих» симпатій. Коментуючи виборчий процес, головний закарпатський «регіонал» констатував, що ситуація на Закарпатті близька до європейської [11a].

8. Варто підкреслити відсутність проблем у роботі дільничних комісій, які загалом оперативної й без надзвичайних ситуацій справилися зі своїми обов'язками. Внаслідок цього Закарпатська область першою передала Центральній виборчій комісії 100 % даних з дільниць щодо виборів президента України 2010 р.

9. Що ж до перших наслідків президентських виборів, то ними стануть, передусім, перестановка сил в органах державної влади й місцевого самоврядування. І це все відбуватиметься на тлі підготовки до майбутніх місцевих виборів, формування якісного адмінресурсу. Цікавою є думка Олександра Ледиди щодо подальших змін у краї: «Закарпаття відрізняється від Тернополя, Івано-Франківська, Донецька і Луганська, бо тут нема жодної ради, де б якась політична сила мала більшість. Отже, треба сідати за стіл і домовлятися, зокрема про кадрові питання» [11a].

В Закарпатті, як і в Україні загалом, відбулися кардинальні кадрові зміни. 18 березня 2010 року Указом Президента України Віктора Януковича головою Закарпатської обласної адміністрації був призначений голова ЗОО Партії регіонів О. Ледида. Заступники О. Ледиди — І. Бушко (перший), В. Феєр, В. Гоблик, І. Качура, В. Закурений (керівник апарату ОДА). Через певний час Президент України призначив і нових голів районних адміністрацій (усі представники Партії регіонів). Відбулися нові кадрові призначення і в силових структурах області (МВС, СБУ).

10. Опозиційні сили області є у стані розгубленості й активних дій не проводять. 23 квітня 2010 р. в Ужгороді створено Комітет народ-

ного опору, який має протидіяти антинародній політиці Президента України, що 21 квітня 2010 р. підписав договір з Росією про продовження перебування флоту РФ ще на 25 років. До Комітету ввійшли ЗОО УРП «Собор», КУН, НРУ, УНП, ВГО та ПП «Громадянська позиція», крайове товариство «Просвіта», Українська партія.

8 травня 2010 року в Ужгороді відбулася 25 звітно-виборча конференція Народного руху України. На конференції обрано нового голову ЗО НРУ – Віктора Олефіра. Також були обрані керівні органи Руху (заступники голови, Провід, Рада тощо). Це є свідченням того, що партії, які програли вибори, переформатовують свої сили напередодні місцевих виборів.

11. Залишається відкритим питання з більшістю в обласній раді. 7 травня 2010 року – відбулося засідання обласної ради, на якому 14 депутатів, які свого часу вийшли з БЮТ, щоб створити фракцію «Батьківщина», були позбавлені депутатських мандатів. Їхнє місце зайняло 14 нових депутатів за списком БЮТ. Заступником голови обрано А. Сербайла (лідер БЮТ). Більшості в раді так і не створено. Рада не підтримала відозви про засудження договору з Росією щодо Чорноморського флоту. Сесія прийняла бюджет області. Від регіоналів був забраний бюджетний комітет. Його очолив член БЮТ. Також було прийнято рішення про підпорядкування фонду комунального майна обласній раді (до цього фонд підпорядковувався голові ОДА). На сесії синхронно голосували фракція «Нашої України» і БЮТ. Це 55 мандатів з 90. Але офіційно про переформатування коаліції заяви не було. Партія регіонів своєю чергою проводить відповідну роботу зі створення іншої більшості: Партія регіонів – 15, Блок Литвина – 7, ПУУ (КМКС) – 5, ДПУУ – 4, СПУ – 4. Усього 35 депутатів. Таким чином, позиційна боротьба за вплив у обласній раді на Закарпатті триває. Новий формат більшості буде сформований лише після нових виборів.

12. Варто звернути увагу на ще одну особливість Закарпаття. Очевидно, після певного затишшя знову проявляться сепаратистські тенденції. Уже в процесі виборчих перегонів з'явилися дві нові громадські організації краю, що діють у цьому напрямі. «Політичне русинство» випробує на міцність нову владу. І від того, як відреагує на цей хід «центр», залежатиме ставлення до всього українства не тільки окремих діячів краю, громадських організацій, а й регіональної влади загалом. Тож питання соборності України повністю залежатиме від ефективності здійснюваної регіональної політики центральною владою.

Таблиця 9
Порівняльний аналіз передвиборчих програм кандидатів на пост Президента України (В. Ющенко, В. Януковича, Ю. Тимошенко, А. Яценюка, С. Тігіпка, А. Гриценка, П. Симоненка, Ю. Костенка, О. Тягнибока, І. Богословської)

Кандидати	Економічна платформа	Політичні реформи	Соціокультурний вимір (соц. захист, мова, освіта, нац. відносини)	Міжнародні відносини, геополітична стратегія	Популістські обіцянки кандидатів
Ю. В. Тимошенко «Україна переможе. Україна – це ти»	Розвиток наукоємких галузей; мікроелектроніки, ракетно-космічної, авіабудівної, суднобудівної, машинобудівної, ін.формаційної, нанотехнологій; зменшення податкового навантаження, скасування окремих податків; зокрема ринкового збору; зменшення кредитних ставок до європейського рівня, кредитування бізнесу; переїде на довгострокову основу від 5 до 10 років; створення умов для просування продукції українських виробників на зовнішні ринки; повернення Україні статусу провідного постачальника сільгосппродукції і покращання якості умов життя у селах до міського рівня; встановлення спеціальних податків на розкіш	Обрання депутатів усіх рівнів за відкритими списками та закріплення їх за відповідними округами; надання органам місцевого самоврядування права формувати свої виконавчі органи	Надання громадянам права ініціювати дисциплінарні справи проти нечесних суддів; створення високоякісного суспільного телебачення та радіомовлення, забезпечення доступу до інтернету для всіх, без винятку, громадян; надання вищим та середнім навчальним закладам повної організаційної та фінансової автономії; завершення заміни шкільних випускних та вступних іспитів до вищих навчальних закладів зовнішнім незалежним тестуванням; запровадження системи лікарняних кас, що зроблять медицину якісною і доступною для всіх громадян; справедливий розподіл суспільного багатства та введення податків на розкіш; встановлення розміру пенсії – не менше ніж 60 % від заробітної плати. Пенсія відкладатиметься на особистий рахунок і у спадкову ватиметься; повернення вкладів Ощадбанку	Україна – член Євросоюзу. Налагодження дружніх відносин з Росією та країнами СНД; створення боєздатної професійної армії	«Український проєкт», програма повернення вкладів ощадбанку СРСР, іпотечне кредитування житла під 2–4 % річних на 10–30 років

Продовження табл. 9

Кандидати	Економічна платформа	Політичні реформи	Соціокультурний вимір (соц. захист, мова, освіта, нац. відносини)	Міжнародні відносини, геополітична стратегія	Популістські обіцянки кандидатів
В. М. Литвин «Час народу»	Невідкладне прийняття комплексу заходів зі стабілізації національної валюти; завершення реформування системи оплати праці; впровадження традицій колективізму; повернення у державну власність газових і нафтових родовищ в Україні; реформування міжбюджетних відносин: 70 % коштів залишається на місцях, 30 % — скеровується до центру	Прирівняння корупції до державної зради; обов'язкове декларування доходів та витрат держслужбовців, членів їхніх сімей; прийняття Виборчого кодексу; запровадження виборів до ВР України за відкритими списками, місцевих органів влади — за мажоритарною системою; скорочення чисельності ВР України до 300 осіб; скасування інституту недоторканості	Встановлення єдиних для всієї України справедливих тарифів на комунальні послуги; скасування ПДВ у розрахунках за комунальні послуги; скасування оподаткування зарплати та пенсії на рівні прожиткового мінімуму; надання державою молодим сім'ям пільгового кредиту на житло; списання 25 % суми кредиту після народження першої дитини, 50 % — другої; повне погашення кредиту при народженні третьої дитини; врегулювання мовної ситуації в Україні: наповнення реальним змістом статусу української мови як державної; визначення засад функціонування російської мови як мови міжнаціонального спілкування в усіх сферах суспільного життя; забезпечення повноцінного застосування мов представників різних національностей у місцях їх компактного проживання	Реалізація політики по-заблокового статусу України на основі активного нейтралітету; реалізація ідеї єдиного економічного простору з Росією, Білоруссю, Казахстаном; досягнення угоди з ЄС про співпрацю; вільне переміщення людей, товарів, послуг та капіталів; створення сучасних збройних сил України	Встановлення співвідношення мінімальної до максимальної заробітної плати в пропорції 1 до 5; скорочення на 40 % державного апарату; реформування бюджетних відносин — 70 % коштів на місцях, 30 % — до центру; впровадження 20 % квоти на працевлаштування молоді на підприємствах і установах

Кандидати	Економічна платформа	Політичні реформи	Соціокультурний вимір (соц. захист, мова, освіта, нац. відносини)	Міжнародні відносини, геополітична стратегія	Популістські обіцянки кандидатів
<p>В. Ф. Янукович «Україна — для людей»</p>	<p>Застосування вже апробованої дієвої ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ; прийняття нового Податкового кодексу; виведення України на рівень найбільш інвестиційно привабливої у Східній Європі; реалізація національної програми відродження українського села</p>	<p>Боротьба з корупцією; вдосконалення механізмів державної влади, реформування системи правосуддя</p>	<p>Стабілізація цін на продукцію загальної споживання, продукти харчування та медикаменти; щомісячні соціальні виплати на кожну дитину: з 3 до 13 років по 250 грн, з 13 до 18 років — по 500 грн.; встановлення виплат при народженні дитини: першої — 25 тис. грн, другої — 50 тис. грн, третьої і наступної — по 100 тис. грн.; збільшення кількості бюджетних місць у ВНЗ до 75 %; збільшення інвестицій в освіту; відмова від ЗНО, змога вступати за допомогою атестага до ВНЗ; надання російській мові статусу другої державної</p>	<p>Переозброєння армії сучасними видами зброї, новими технологіями; збереження позаблокового статусу України; відновлення дружніх та взаємовигідних відносин з Російською федерацією, ЄС, країнами СНД; стратегічне партнерство з США, країнами «Великої двадцятки»</p>	<p>Збільшення населення України до 50 млн. громадян в 2020 році; Україна за 10 років у двадцятці найбільш економічно розвинутих країн світу; за 10 років — 1 млн. квартир для молоді, працівників бюджетної сфери тощо</p>
<p>А. П. Яценюк «Новий курс»</p>	<p>Новий курс модернізації і розвитку України, нова індустріалізація: сучасна промислова революція; створення нової господарської основи за 10 років; прискорений розвиток українського сільського господарства</p>	<p>Знищення корупції; запровадження пропорційної виборчої системи з відкритими списками; закріплення конкретних партійних кандидатів у депутати за конкретними виборчими округами; закріплення за народом виняткового права змінювати Конституцію</p>	<p>Нова українська держава має реалізувати в країні не тільки права людини, а й голівне право — бути Людиною. По-перше, це держава, вільна від нічим не обмеженого свавілля мізерної меншості за рахунок повного безправ'я більшості громадян. По-друге, це держава, в якій люди не бояться, що їхня родина безпосередньо зіткнеться з наркоманією, проституцією, шахрайст-</p>	<p>Створення сучасної боєздатної армії; створення і реалізація проекту Великої Європи; Геополітична стратегія — формування єдиного простору Великої Європи від Атлантики до Тихого океану</p>	<p>Київ — лідер Східноєвропейського проекту інтеграції</p>

Продовження табл. 9

Кандидати	Економічна платформа	Політичні реформи	Соціокультурний вимір (соц. захист, мова, освіта, нац. відносини)	Міжнародні відносини, геополітична стратегія	Популістські обіцянки кандидатів
С. Л. Тігішко «Україна: проєкт розвитку»	Конкурентноспроможна економіка, тобто стабілізація національної валюти, поновлення кредитування, розвиток великотоварного сільськогосподарства, спрощення податкової системи та податкового навантаження; захист вітчизняного виробника; створення Зеленого банку; розвиток інноваційних технологій; кардинальна реформа ЖКГ	Президентсько-парламентська республіка; Прем'єр-міністр — центр державної виконавчої влади; боротьба з корупцією; формування Верховної Ради, обласних рад за відкритими партійними списками; перерозподіл повноважень центр — регіон на користь регіонів	втом, бандітизмом та вбивствами; державна мова — українська; неприпустимість дискримінації російськомовних та іншомовних громадян України Розвинена демократія, зниження рівня безробіття внаслідок реалізації державних інвестиційних проєктів; незалежне правосуддя; покращення умов материнства та дитинства; послідовна реформа системи охорони здоров'я; вирішення мовного питання; єдина державна мова; вирішення відповідного статусу регіональних мов органами місцевого самоврядування	Багатовекторна міжнародна політика з метою пошуку партнерства, активна дипломатична роль України в своєму регіоні; відновлення активних контактів з країнами Середньої Азії, а також Індією та Китаєм; рівноправні відносини з Євросоюзом; побудова сильної контрактної армії; відновлення добросусідських взаємин з Росією	Створення тисячі центрів ініціатив
І. Г. Богословська «Дорога правди, Робота, порядок, віра»	Зменшення вдвічі на 5 років податків для легкої промисловості; стати головними світовими гравцями на зерновому та продовольчому ринках, утворивши Зеленовий Союз з Росією і Казахстаном; закриття ринку для неякісних іноземних товарів; відмова від податку на додану вартість; від-	Скорочення кількості чиновників удвічі; проведення реформи державної служби; Міністр як політична фігура визначатиме політику міністерства, а державні секретарі забезпечуватимуть професійну деполітизовану роботу державних службовців; змінені Виборча система; повернення мажоритарної системи	Національна програма «Модернізація ЖКХ»: забезпечення водою за 4 роки всіх населених пунктів; спорудження 9 сучасних діагностичних центрів за 5 років; проведення масового переобладнання медичних закладів за 4 роки; відмова від бездумного копіювання Болонських стандартів; автономія ВНЗ; повернення до 10 річної освіти	Міжнародне визнання нейтралітету України та надання гарантій безпеки країні від зовнішніх загроз; Україна в майбутньому — Швейцарія XXI століття; стратегічні партнери нейтральної України — Євросоюз, Китай, Індія, Бразилія, США; особливий партнер — Росія	Виступ України з «Київською ініціативою» щодо проведення в Києві перемовин світового товариства стосовно нового світового порядку; за 5 років в кожній області — побудований сучасний Молодіжний центр інформатичної та культури для молоді

Продовження табл. 9

Кандидати	Економічна платформа	Політичні реформи	Соціокультурний вимір (соц. захист, мова, освіта, нац. відносини)	Міжнародні відносини, геополітична стратегія	Популістські обіцянки кандидатів
	хід від доларизації української економіки	виборів до місцевих влад та змішаної системи 50 на 50 до ВРУ та парламенту АРК; радикальні обмеження на депутатську недоторканість	ти; розроблення та реалізація Національної програми «Освіта», що забезпечить високий рівень оплати праці вчителя та педагога, поверне повагу до професії та залучить до освіти висококваліфікованих фахівців; Державна мова – українська; забезпечення державною мовою користування російською мовою в освіті, культурі тощо		
В. А. Ющенко «Вільна, справедлива та сильна Україна»	Нарахування податків залежно від матеріального стану громадян; заможні мають платити більше (спеціальний податок на предмети розкоші: яхти, вілли, лімузини); запровадження державою податкових стимулів для підприємств; спеціальні програми трудової мобільності, гнучкого реагування освіти на ринковий попит; створення надійного механізму правових гарантій бізнесу, захисту власності, запобігання монополізму; реалізація економічного інноваційного та інтелектуального потенціалу	Проведення виборів до Верховної Ради України за відкритими списками, а до місцевих рад – за мажоритарною системою; скасування недоторканості депутатів, суддів та Президента; скорочення кількості депутатів; створення нової системи державного управління (президентсько-парламентської республіки)	Реформування судової системи; пенсійного забезпечення; боротьба з корупцією; збільшення кількості державовласних вищих навчальних закладів	Членство України в ЄС; надання українцям права в'їзду до країн ЄС у безвізовому режимі, захищеність їхніх прав за кордоном; виведення Чорноморського флоту Російської Федерації з України до 2017 року, відповідно до Конституції України та укладених угод; Європейський вектор зовнішньої політики.	Прирівняння статусу працівників сфери освіти, культури, охорони здоров'я до статусу державного службовця; створення Антикорупційного бюро з особливими повноваженнями

Продовження табл. 9

Кандидати	Економічна платформа	Політичні реформи	Соціокультурний вимір (соц. захист, мова, освіта, нац. відносини)	Міжнародні відносини, геополітична стратегія	Популістські обіцянки кандидатів
<p>П. М. Симоненко «Хто винен? Що робити? З чого почати?»</p>	<p>Націоналізація базових галузей промисловості; відновлення народної власності на землю; боротьба з тіньовою економікою; розвиток системи державних банків; спрямування державних інвестицій на розвиток і модернізацію транспортної, енергетичної інфраструктури; соціалістичний шлях розвитку, централізоване планування</p>	<p>Забезпечити перехід влади до рук трудової більшості, громадський порядок, міжнаціональний мир і радикальну демократизацію політичної системи; перетворення України на парламентську республіку; прихід до влади професіоналів; ліквідація недоторканості депутатів, посадових осіб, суддів; надати народу право обирати і відкликати суддів</p>	<p>Позбавлення банків права конфісковувати майно за борги фізичних осіб; подолання безробіття внаслідок повернення підприємств у державну власність; нормативне обмеження державою максимального рівня цін на товари першої необхідності, ліки і медикаменти; надання російській мові статусу другої державної мови; захист культурно-мовних питань національних меншин; обсяг інвестицій в освіту, науку, охорону здоров'я, культуру до 15 % ВВП</p>	<p>Перегляд міжнародних договорів, які були укладені не в користь України; припинення отримання міжнародних кредитів, які обмежують суверенітет України; повернення схованого за кордоном капіталу; позаблоковий статус України; відновлення і всебічний розвиток відносин з країнами СНД і Росією; єдиний економічний простір з Росією, Білоруссю, Казахстаном; створення трьохстороннього економічного консорціуму за участю України, Росії та Європейського Союзу</p>	<p>Безплатна медицина і освіта; перехід влади до рук більшості; соціалістичний шлях розвитку; націоналізація базових галузей промисловості; громадські роботи і передача у народну власність підприємств</p>
<p>Ю. І. Костенко «Роби українське, купуй українське, захищай українське – бо це твоє»</p>	<p>Стимулювання та підтримка національного виробника; припинення зростання цін шляхом обмеження зловживання монополією; забезпечення стимулюючої функції податків, підтримка малого та середнього бізнесу; виведення на новий рівень аграрного виробництва</p>	<p>Проведення виборів до парламенту за відкритими партійними списками; заборона іменних блоків як свідоме обурювання виборців; обмеження депутатської та суддівської недоторканості</p>	<p>Вирішення проблеми безробіття через максимальне бюджетне, кредитне, податкове стимулювання внутрішнього виробництва; забезпечення соціального захисту шляхом створення єдиного фонду соціального страхування; розиток інституту сім'ї як основи здорового суспільства; гарантування розвитку української мови,</p>	<p>Вступ України до НАТО як єдиної ефективної сьгодні системи безпеки; створення професійної, технічно забезпеченої армії</p>	<p>Роби українське, купуй українське, захищай українське, обирай українське</p>

Продовження табл. 9

Кандидати	Економічна платформа	Політичні реформи	Соціокультурний вимір (соц. захист, мова, освіта, нац. відносини)	Міжнародні відносини, геополітика на стратегія	Популістські обіцянки кандидатів
<p>А. С. Гриценко «Присягаю народу України»</p>	<p>Ефективне використання своїх стратегічних ресурсів; зменшення державного регулювання економіки; підтримання розвитку бізнесу; реформування податкової системи; зменшення кількості ставок і спрощення податкового обліку; розвиток сфери туризму; розвиток та модернізація сільськогосподарської промисловості, яка принесе високі доходи</p>	<p>Президент особисто очолює і формує уряд; посилення місцевого самоврядування; ліквідація районних державних адміністрацій; залишаться лише функції координації і контролю; скорочення кількості міністерств і відомств на 30 %</p>	<p>літератури, мистецтва; сприяння утвердженню у суспільстві християнської моралі; захист ідеологічних основ української державності через відновлення історичної пам'яті; визнання воєн УПА боєвими за незалежність України; сприяння загальноосвітньому засудженню злочинної комуністичної ідеології на рівні з нацизмом з метою недопущення таких злочинів у майбутньому</p>	<p>Упродовж 5 років відмова від усіляких блоків. Якщо не буде для України спрощений вільний режим, то буде відновлено «дзеркальний»; створення контрактної бездатної професійної армії</p>	<p>Декларація чиновниками не лише доходів, а й витрат, які перевищують 1000 доларів; скорочення апарату управління на третину; зростання економіки після кризи на 10 % щорічно</p>

Продовження табл. 9

Кандидати	Економічна платформа	Політичні реформи	Соціокультурний вимір (соц. захист, мова, освіта, нац. відносини)	Міжнародні відносини, геополітична стратегія	Популістські обіцянки кандидатів
О. Я. Тягнибок «Ми – Українці, Бог – у своїй, Богом даній країні. Боже, дай нам звитягу, щоб стати творячими Великої Держави»	Економічний націоналізм та соціальна справедливість; заміна імпортованої продукції на продукцію національного виробництва; розвиток середнього класу (не менше ніж 60 % від працездатного населення); заборона торгівлі землею сільськогосподарського призначення	Ліквітація влади; Україна – унітарна президентська республіка; парламент – 300 депутатів; введення простої процедури відкликання депутатів і суддів	пільгових вступів до ВНЗ Національна програма «Репродуктивне здоров'я нації»; закон про захист української мови; визнання факту окупації України більшовицькою Росією у 1918–1991 рр.; публічний судовий процес над комунізмом; офіційне визнання геноциду українців; визнання боротьби ОУН та УПА боротьбою за незалежність	Європейський український центр; ядерний статус України; участь Європи вільних націй; професійна контрактна армія; візовий режим з Росією	Ліквітація влади; графа «національність» у паспорті; розвиток середнього класу (не менше ніж 60 % від працездатного населення); закон «Про захист української мови»; Європейський український центр; ядерний статус України

Список використаних джерел

1. Андрій Сербайло. У першому турі мивиконали програму мінімум // Місцевий час. – 2010. – 23 січня.
2. Балоба пообіцяв Януковичу забезпечити 250 тис. голосів: прес-конференція історика С. Федаки // Р.І.О. – 2010. – 5 лют.
3. Василь Петьовка. Я маю чіткі аргументи як голосувати у другому турі // Срібна Земля. Фест. – 2010. – 4–10 лют.
4. В закарпатському БЮТі після виборів почалися «розбори» // Закарпатська правда. – 2010. – 13 лют.
5. Закарпатські особливості виборів // Р.І.О. – 2010. – 23 січ.
6. Закарпаття голосувало (голосування за основних кандидатів у розрізі міст і районів) // Місцевий час. – 2010. – 23 січ.
7. Закарпаття за Юлю. Балоба остаточно втратив контроль над областю // Місцевий час. – 2010. – 13 лют.
8. 7а. Заява групи «регіоналів» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-reporter.com/>
9. Звернення представників української інтелігенції Закарпаття // Трибуна. – 2010. – 30 січ.
10. Звернення представників інтелігенції до мешканців Закарпатської області // Новини Закарпаття. – 2010. – 30 січ.
11. На Закарпатті переконливо перемогла Тимошенко. Балоба своєю підтримкою зробив ведмежу послугу Януковичу // Ужгород. – 2010. – 13 лют.
12. 10а. Наші – серед найвпливовіших // Вісті Ужгородщини. – 2010. – 15 січ.
13. Олександр Ледида. Результат В. Януковича в нашій області стане прикладом для всієї України // Закарпатська правда. – 2010. – 23 січ.
14. 11а. Олександр Ледида. Центральний апарат партії та особисто наш лідер високо оцінили команду, яка працювала на Закарпатті // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-reporter.com/>
15. Підсумки голосування в Ужгороді по дільницях // Р.І.О. – 2010. – 23 січ.
16. Президентська кампанія 1 туру – перемогли гроші: прес-конференція П. Федаки та Ю. Келемана // Р.І.О. – 2010. – 23 січ.
17. Програми кандидатів на пост Президента України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president2010.info/ua/news>
18. Провал Балоби // Р.І.О. – 2010. – 13 лют.
19. Роберт Бровді. Ми націлені на досягнення високого результату // Срібна Земля. Фест. – 2010. – 21–27 січ.
20. Роберт Бровді. «Фронт змін» довів свою спроможність запобігти фальсифікаціям на Закарпатті // Срібна Земля. Фест. – 2010. – 11–17 лют.
21. Сергій Ратушняк. Я голосую за Тимошенко // Трибуна. – 2010. – 5 лют.
22. Сергій Ратушняк. Штаби БЮТ на Закарпатті лояльні до Балоби // Трибуна. – 2010. – 30 січ.
23. Сергій Мошак. Провокації, які чинив «ЄЦ» на Закарпатті, підтвердили нашу позицію – нам із ними не по дорозі // Р.І.О. – 2010. – 23 січ.
24. Сергій Мошак. В. Янукович та Партія регіонів не розчарують українців // Закарпатська правда. – 2010. – 23 січ.

25. Тужанський Д. У найближчі дні Янукович назве прізвище людини, яка наглядатиме за Закарпаттям / Д. Тужанський // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-reporter.com/>
26. <http://www.zakarpattja.net.ua>

Юрій Остапець, Маріан Токар

**ПРЕЗИДЕНТСКИЕ ВЫБОРЫ 2010 ГОДА В ЗАКАРПАТЬЕ:
АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТОВ И ПОСТИЗБИРАТЕЛЬНАЯ
РАССТАНОВКА ПОЛИТИЧЕСКИХ СИЛ**

В статье проанализированы ход, результаты президентских выборов 2010 года в Закарпатской области та постизбирательная расстановка политических сил края. Характеристика программных положений кандидатов сделана в форме таблицы по четырём критериям: экономика, политика, социальная сфера, международные отношения. Отдельно в статье выделены основные направления агитационной работы областных штабов кандидатов и доминирующие группы влияния в области: 1. Группа влияния, возглавляемая В. Балогой; 2. Группа «БЮТ»; 3. Группа С. Ратушняка; 4. Группа влияния, возглавляемая лидерами областной ячейки «Партии регионов». Результаты голосования в Закарпатье отличаются от результатов голосования в Западном регионе Украины. В первом туре победил В. Янукович, а во втором, с сравнительно небольшим отрывом – Ю. Тимошенко. За результатами выборов в области произошли серьёзные кадровые изменения и изменения в коалиционном формате обласного совета.

Ключевые слова: выборы, группы влияния, коалиция, избирательная программа, агитационная работа.

Yuriy Ostapets, Marian Tokar

**THE PRESIDENT'S ELECTIONS OF 2010 IN TRANSKARPATIA: THE
RESULT'S ANALYSIS AND THE POSTELECTIONAL POSITIONING
OF THE POLITICAL FORCES**

The article deals with the process and the results of the 2010 president's elections in Transcarpatia and the postelektional of the regional political forces.

The candidates programs are characterized by four criteria: the economic sphere, the social sphere, and the international relations. The special attention is paid to the main directions of the agitation activities of the candidates regional headquarters. It is important to mention the main interest groups in the region that are defined by the authors as following: a) the interest group headed by V. Baloha; b) block of Julia Tymoshenko (BYT) group; c) S. Ratushnyak's group; d) the interest group centered near Party of Regions. The election's results in Transcarpatia are much relevant results in the Western region of Ukraine. In the first election round the victory was gained by the V. Janukovich, and in the second with a minimal distance a victory was on the side of Julia Tymoshenko. Significant political changes, especially coalition format of the regional council were made according to the election results.

Key words: presedentelektion, etnopolitik, pressure group, coalition, election program, agitation work.

Микола БУЧИН

Президентські вибори 2010 року в Україні: особливості та рівень дотримання демократичних принципів виборів

У статті розкрито суть та різновиди демократичних принципів виборів. Автор аналізує президентську виборчу кампанію 2010 р. в Україні щодо рівня дотримання демократичних принципів виборів. Також акцент робиться на порівнянні президентської виборчої кампанії 2010 р. з попередніми виборами в Україні. Автор виділяє особливості президентських виборів 2010 р., які сприяли порушенню демократичних принципів виборів.

Ключові слова: вибори, демократія, демократичні принципи виборів, виборче законодавство, виборчі комісії, списки виборців, адміністративний ресурс, передвиборча агітація.

Вже традиційно вибори вважаються одним з основних індикаторів демократичних перетворень у країнах, що здійснюють трансформаційні перетворення в напрямі побудови стабільної демократії.